

Természetvédelmi jogi alapok

Zentainé dr. Gáspár Vera

Jövő Nemzedékek Érdekeinek Védelmét Ellátó

Biztoshelyettes Titkársága

Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

Budapest, 2023. április 19.

PPKE

A természetvédelmi szabályozás mérföldkövei

1872: Első nemzeti park –
Yellowstone Nemzeti Park (USA)

1901: Az első európai
természetvédelmi törvény (Hesseni
Nagyhercegség)

1909: Első európai nemzeti park:
Abiskoi Nemzeti Park (Svédország)

1939: Első magyar védett természeti
terület (Debreceni Nagyerdő)

1973: Első magyar nemzeti park:
Hortobágyi Nemzeti Park

Természetvédelem fogalma, elhatárolása

Természet:

A Földön hosszú fejlődéssel, az embertől függetlenül kialakult élő és élettelen képződmények és jelenségek fejlődéstörténetileg összehangolt, nagyrészt önszabályozással működő rendszere.

Természetvédelem:

Közérdeket szolgáló, központilag irányított és szabályozott olyan közhatalmi tevékenység, amelyben az állami és társadalmi szervezetek tevékenysége az élő és élettelen természeti értékek megőrzésére irányul.

Elhatárolás:

Környezet- és természetvédelem két egymást kiegészítő, egymással mellérendeltségi viszonyban álló terület, amelyek kölcsönösen hatnak egymásra.

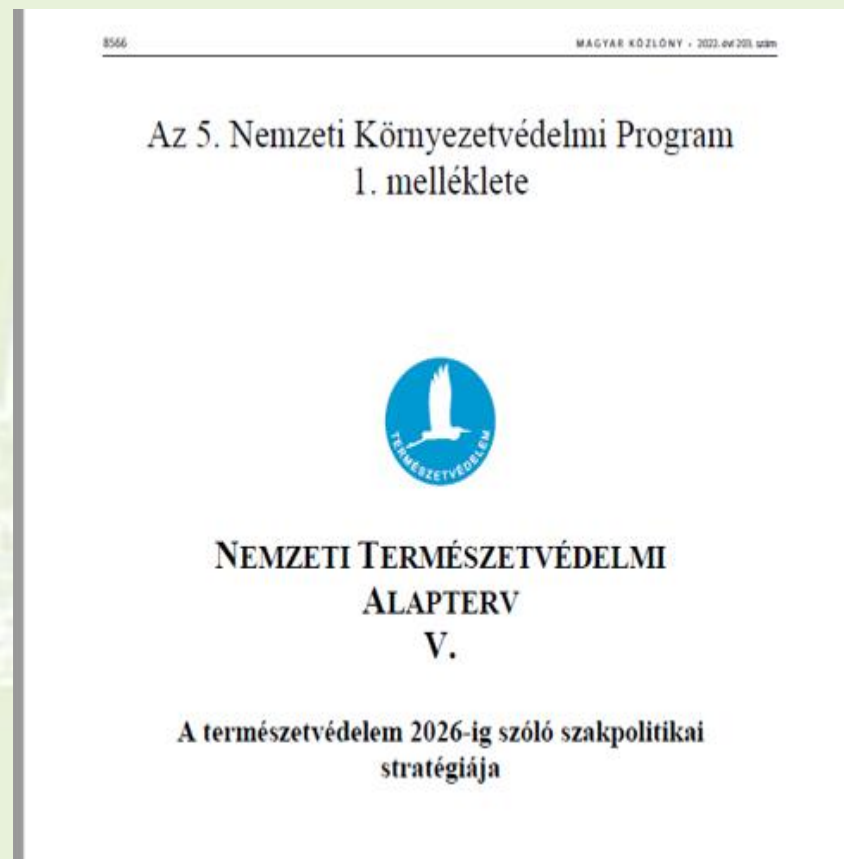
A természetvédelem célja

- Az élő és élettelen értékek feltárása, szakszerű kezelése, állapotuk javítása és a jelen és jövő generációk számára való megőrzése.
- A természeti erőforrásokkal való takarékos és ésszerű gazdálkodás.
- A természeti örökség és a biológiai sokféleség oltalma.
- Az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolat kialakítása.
- Minden élőlény számára elfogadható és élvezhető élőhely biztosítása.
- Az élet fennmaradása a Földünkön.

Természetvédelmi tervezés

- Átfogó keret: 1997 óta készülő, hatévente megújítandó Nemzeti Környezetvédelmi Programok
- „Kölcsönkapott környezetünk” a 2021-2026 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program
- Melléklet: Nemzeti Természetvédelmi Alapterv V. a természetvédelem szakpolitikai stratégiája 2021-2026

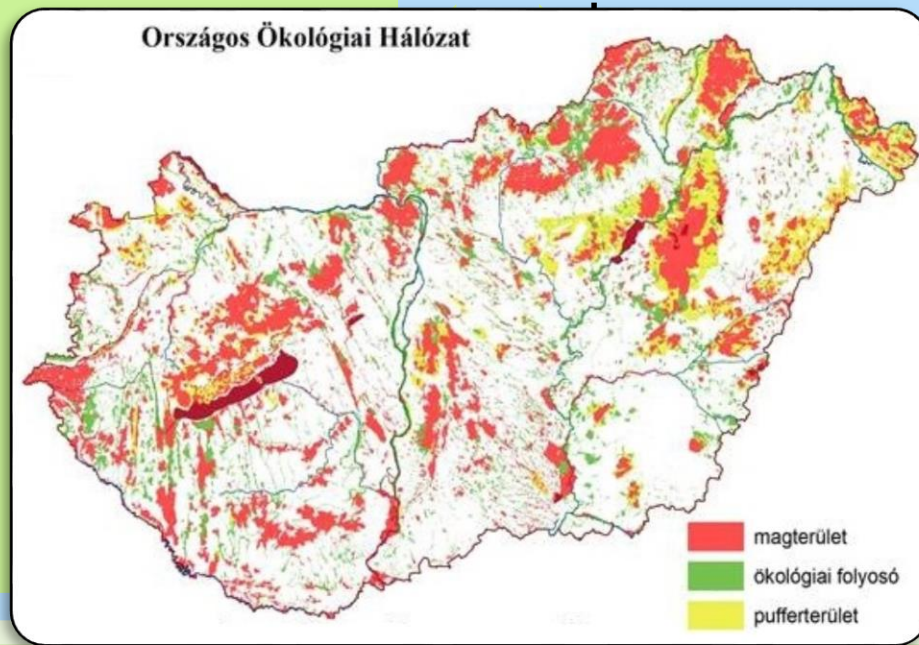
Természetvédelmi tervezés

Természetvédelmi célkitűzések közvetlen MEGVALÓSÍTÁSA

- Országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési tervei
- Natura 2000 területek fenntartási tervei
- Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv (finanszírozás)
- Barlangok kezelési tervei
- Fajmegőrzési tervek

Természetvédelmi célkitűzések ágazati INTEGRÁCIÓJA

- Területrendezési tervek és településrendezési eszközök
- Országos Ökológiai Hálózat - az ország területének 36,6%-a, a védett természeti területeket is magában foglalva
- Ágazati tervezés (vízgyűjtőgazdálkodási terv, erdészeti tervezés stb.)
- Új megközelítések: zöldinfrastruktúra, ökoszisztéma-szolgáltatások

Természetvédelmi alapok

A természetvédelem két alapvető formája:

tényleges (de facto)

aktív (cselekvő) és passzív (megőrző)

Aktív természetvédelem a védelem alá vont terület, objektum megóvása és fenntartása érdekében a jogi védelmen túl gondoskodik a védelemről, őrzésről, és kezeléssel biztosítja annak fennmaradását, vagy adott esetben a helyreállítását.

Szakaszai:

1. Extenzív (terjeszkedő – védetté nyilvánítások)
2. Intenzív (megőrzés, fenntartás – bemutatás)

Természetvédelmi alapelvek

- A Földön az élet minden formájának joga van a létezéshez!
- Közérdekű védelem elve
- Természetes egyensúly elve
- Elegendő méret elve

Szabályozási elvek:

- Holisztikus elv (teljességre törekvés elve)
- Folyamat elv
- Integrált természetvédelem elve, együttműködés elve
- Komplementer (kiegészítés) elve

Alaptörvényi kötelezettségek

Nemzeti Hitvallás:

- a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta
- értékeinek ápolása és megóvása
- felelősség utódainkért, jövő nemzedékért
- a természeti erőforrásaink gondos használatának védelmezése

Alaptörvény P) cikk:

- A természeti erőforrások, többek között a biológiai sokféleség, a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.

Alaptörvény 38. cikk:

- A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele.

A természet védelmét biztosító jogi garanciák

Környezetvédelmi törvény

A környezeti elemeket (föld, víz, levegő, élővilág, épített környezet védelme, zaj, rezgés, sugárzások) önmagában, a többi környezeti elemmel alkotott egységben és az egymással való kölcsönhatás figyelembevételével kell védeni.

Az élővilág igénybevétele csak olyan módon történhet, amely az életközösségek természetes folyamatait és viszonyait, a biológiai sokféleséget nem károsítja, illetőleg funkcióit nem veszélyezteti.

Természetvédelmi törvény

A természetvédelmi törvény végrehajtását ma egy tucat kormányrendelet, több mint 30 miniszteri rendelet, illetve közel 300 védetté nyilvánító vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet segíti elő.

Egyéb jogszabályok:

A természeti értékek megőrzése érdekében több mint 600 jogszabályban található természetvédelmi vonatkozású rendelkezések.

A természetvédelmi törvény (Tvt.) felépítése

- Általános rendelkezések
- A természeti értékek és természeti területek, tájak általános védelme
- Természeti területek és értékek kiemelt oltalma
- A természet védelmének tervezési és szervezeti rendszere
- A természet védelmének tulajdoni és gazdasági alapjai
- A természetvédelem eljárásjogi szabályai és szankciói

A természetvédelem rendszere

Általános védelem

I. Terület alapú:

- tájak általános védelme
- természeti területek (pl.: erdő, gyep, nádas) általános védelme
- élőhelyek általános védelme
- földtani értékek általános védelme (pl.: nyílt karszterület)

II. Nem területhez kötött:

- vadon élő szervezetek általános védelme
- élőhelyek általános védelme (pl.: légtér)
- földtani értékek általános védelme (pl.: ősmaradvány, ásvány)

Kiemelt védelem

I. Terület alapú:

- védett természeti területek (nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület, természeti emlék)
- Natura 2000 területek
- speciális területkategóriák

II. Nem területhez kötött

- védett élő szervezet (pl.: állat, növény, gomba)
- védett életközösség (élőhelytípus)
- barlang
- védett ásványi képződmény

Általános védelem

- Tájvédelem: a tájak természetes és természetközeli állapotának megőrzése, egyedi tájértékek fennmaradása, a történelmileg kialakult természetkímélő hasznosítási módok megőrzése, épületek, építmények tájba illesztése
- A vadon élő élővilág általános védelme: a vadon élő szervezetek életközösségeinek élőhelyüknek a védelme, a vadon élő szervezetek fenntartható igénybe vétele, fenntartható vadgazdálkodás, vadászat, halgazdálkodás, halászat, horgászat, erdőgazdálkodás,
- Az élőhelyek általános védelme
- Természeti területek védelme: erdő, gyepek, nádasok
- A földtani természeti értékek általános védelme

Kiemelt oltalom

A természeti érték és terület kiemelt oltalma a védetté nyilvánítással jön létre.

- országos jelentőségű terület esetén a miniszter,
- helyi jelentőségű terület esetén a települési önkormányzat nyilvánít védetté.

A miniszter rendeletben nyilvánítja védetté, illetve fokozottan védetté a természeti értéket (fajok).

Az országos jelentőségű védett természeti területek fajtái:

- nemzeti park,
- tájvédelmi körzet,
- természetvédelmi terület,
- természeti emlék.

Ideiglenes védetté nyilvánítás

Átmeneti védettség

Védetté nyilvánítható objektumok

- vadon élő szervezetek, életközösségeik, továbbá termő-, tartózkodó-, élőhelyeik,
- régi hazai háziállat- és növényfajok, fajták, változatok,
- természetes, természetközeli tájak, tájrészletek,
- növénytelepítések, így különösen parkok, arborétumok, történelmi vagy botanikus kertek és egyes növények, növénycsoportok,
- élőállat gyűjtemények,
- földtani képződmények és alapszelvények, ásványok, ásványtársulások, ősmaradványok,
- védett ásványok, ősmaradványok jelentős lelőhelyei,
- felszíni, felszínalaktani képződmény és barlangok felszíne,
- álló- és folyóvizek, így különösen tavak, patakok, mocsarak,
- tipikus és ritka talajszelvények,
- természethez kötődő kultúrtörténeti emlékek

Ex lege védelem

Ex-lege védett természeti területek egyedi jogszabállyal védett természeti területeken kívül:

- 1193 láp
- 397 szikes tó
- 1363 kunhalom
- 264 földvár
- 2701 forrás
- 429 víznyelő

Ex-lege védett barlangok:

- 4177 barlang (145 fokozottan védett)

Speciális területkategóriák

- Ramsari területek
- Bioszféra-rezervátumok
- Európa Diplomás területek
- Geoparkok
- Csillagoségbolt-parkok
- Világörökségi területek
- Natúrparkok

Védett természeti értékek:

- Több, mint 4000 védett barlang van Magyarországon.
- 24 mesterséges üreget nyilvánítottak védetté
- 58 gombafaj védett
- 733 növényfaj védett
- 1178 állatfaj védett

Közösségi jelentőségű természeti értékek:

45 élőhelytípus

Az élőhelyvédelmi irányelv hatálya alá tartozó növény- és állatfajok 212 db

A madárvédelmi irányelv hatálya alá tartozó madárfajok 227 db

Természetvédelem állami szervezetrendszere

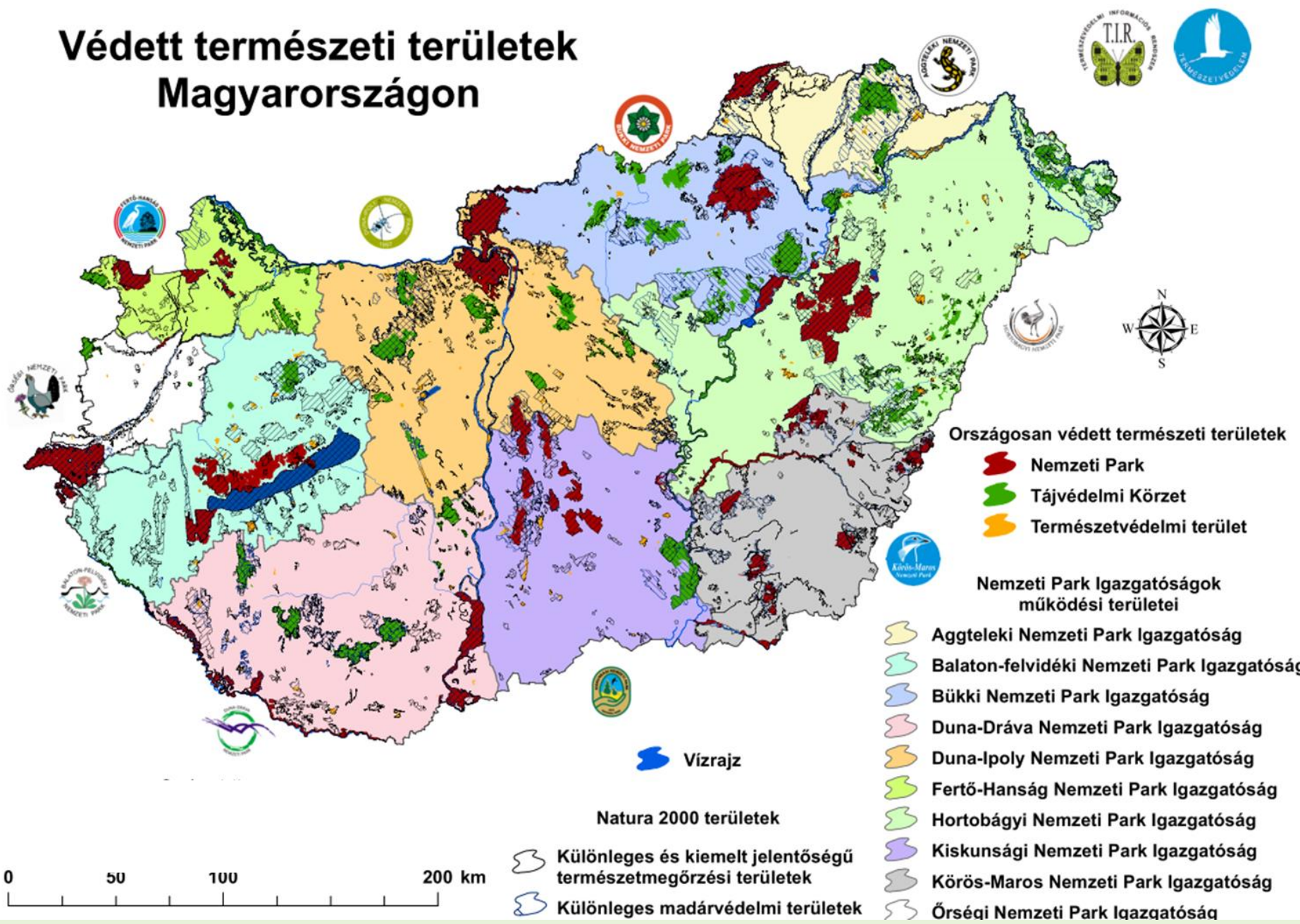

Nincs önálló környezet- és természetvédelmi minisztérium, jelenleg főként az Agrárminisztérium foglalkozik ezzel a szakterülettel.

A 10 nemzeti park igazgatóság lefedi az ország egész területét. Főként természetvédelmi kezelési feladatokat látnak el.

A környezetvédelmi, természetvédelmi hatósági hatásköröket a vármegyei kormányhivatalok gyakorolják.

Védett természeti területek Magyarországon

Uniós természetvédelem

- Európai Zöld Megállapodás 2019
- Biodiverzitás Stratégia 2030-ig (Hozzuk vissza a természetet az életünkbe!)
- 8. EU környezetvédelmi Akció Program 2022
- Madárvédelmi irányelv
- Élőhelyvédelmi irányelv

Az EU biodiverzitás stratégiájának célkitűzései

- Európa szárazföldi és tengeri területének 30 %-át védelemben kell részesíteni
- e területek 1/3-án szigorú védelmet kell biztosítani
- a leromlott állapotú és szénben gazdag ökoszisztémákat helyre kell állítani
- a beporzók hanyatlását meg kell állítani és a folyamatot visszafordítani
- a kémiai növényvédő szerek használatát és kockázatát 50 %-kal kell csökkenteni
- a mezőgazdasági területek 10 %-án a biodiverzitás számára kedvező tájelemeket kell fenntartani
- 25%-ra kell növelni az ökológiai gazdálkodás alatt álló mezőgazdasági területek arányát
- uniós szinten 3 milliárd fát kell ültetni az ökológiai alapelvek figyelembe vételével
- a szennyezett talajú területek helyreállításában jelentős előrelépést kell elérni
- 25.000 km szabályozatlan folyóvíz természetes funkcióit helyre kell állítani
- az idegenhonos inváziós fajok által veszélyeztetett vörös listás fajok számát felére kell csökkenteni
- 50%-kal kell csökkenteni a műtrágyázásból származó tápanyag kimosódást
- a 20 000 lakosú városoknak nagyszabású városzöldítési tervvel kell rendelkezniük
- az érzékeny területeken nem használhatók kémiai növényvédő szerek

Natura 2000 hálózat célja

- az Európai Unió közös természeti örökségének megőrzése,
- a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelmével hozzájáruljon a biológiai sokféleség biztosításához,
- a közösségi jelentőségű természetes élőhelyek, valamint vadon élő állat- és növényfajok kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása illetve helyreállítása,
- a gazdasági és társadalmi igények, kulturális igények, helyi jellegzetességek figyelembevétele.

A Natura 2000 hálózat létrehozásának jogi háttere

Madárvédelmi irányelv (79/409/EK, 2009/147 EK)

- célja a tagállamok területén természetes módon elforduló madárfajok védelme

Élőhelyvédelmi irányelv (92/43/EGK)

- célja a biológiai sokféleség, a vadon élő növény- és állatfajok és élőhelytípusok hosszú távú fennmaradásának biztosítása,
- előírja az európai ökológiai hálózat, a Natura 2000 létrehozását

Hazai átültetés:

1996. évi LIII. tv. természetvédelmi törvény

275/2004. (X. 8.) Natura 2000 Korm. rendelet

14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet

Madárvédelmi irányelv

- Az összes madárfaj védett az EU teljes kiterjedésében
- Madárvédelmi területek kijelölése a közösségi jelentőségű madárfajokra (I. melléklet)
- Ezen területek megóvása, kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása, különösen költési időben (és vonuláskor), valamint a zavarás kiküszöbölése
- Tiltani kell minden vadon élő madár pusztítását (vadászatra speciális szabályok vonatkoznak)
- Tömegpusztítással járó v. nem-szelektív vadászati módszerek tiltása
- Kereskedelmem szabályozása

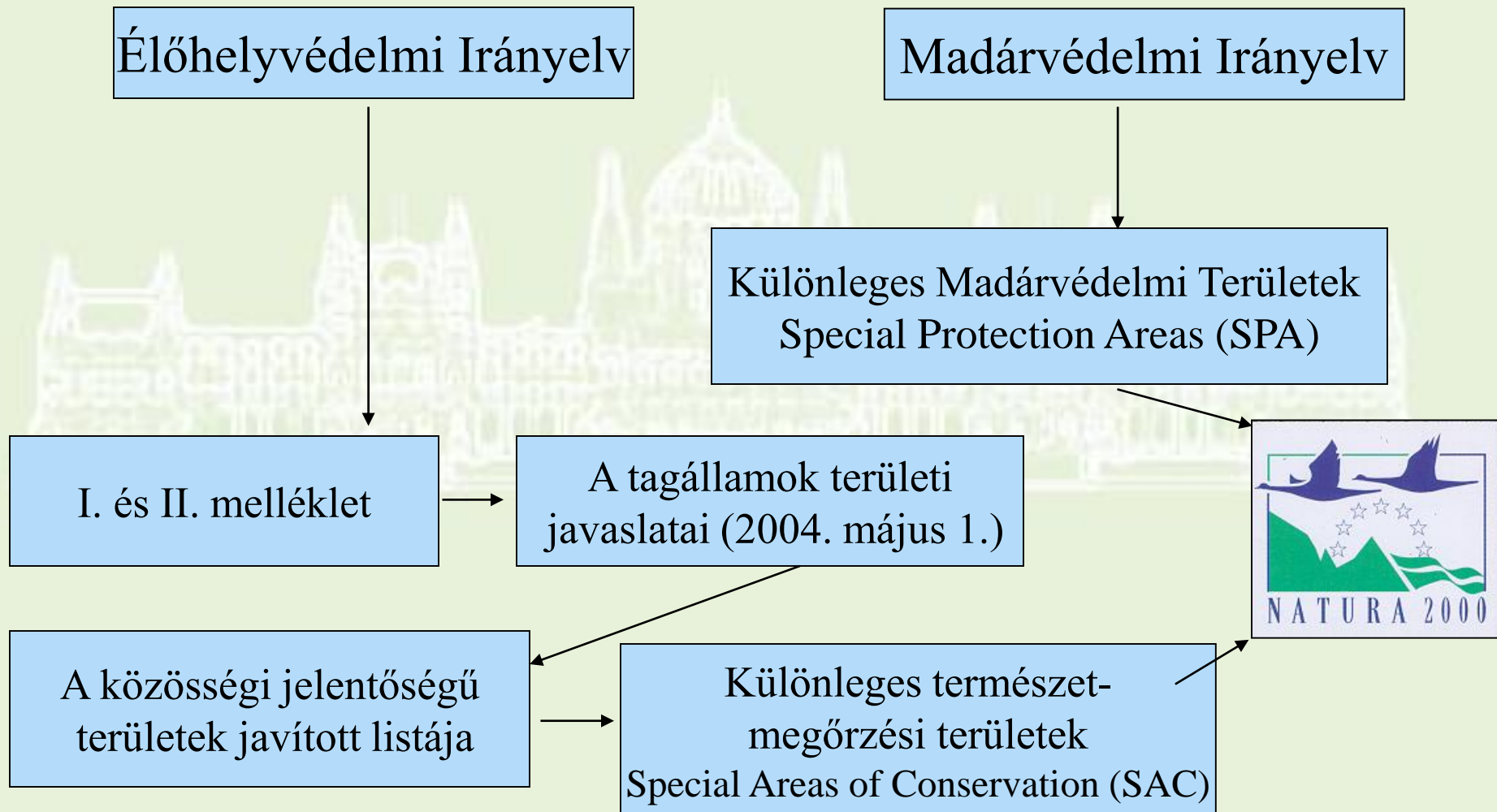

Az élőhelyvédelmi irányelv

- A közösségi jelentőségű élőhelyek, állat- és növényfajok hosszútávú fennmaradásának biztosítása, biológiai sokféleség megőrzése
- Natura 2000 ökológiai hálózat létrehozásának kötelezettsége
- Élőhelytípusok és fajok „kedvező természetvédelmi helyzetének” fenntartása
- Natura 2000 fenntartási tervek készítése
- Tilalmak a fajok és élőhelytípusok védelme érdekében

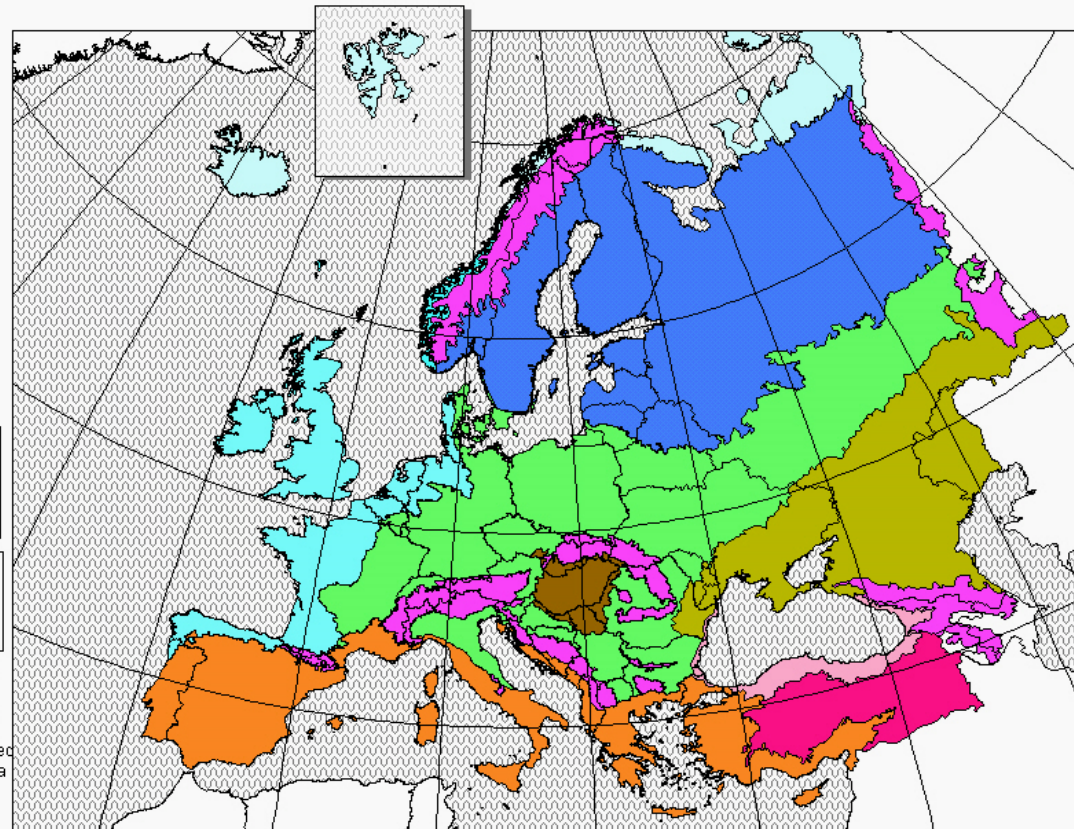
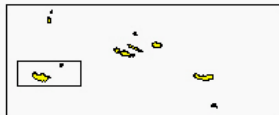

A Natura 2000 területek kijelölésének folyamata

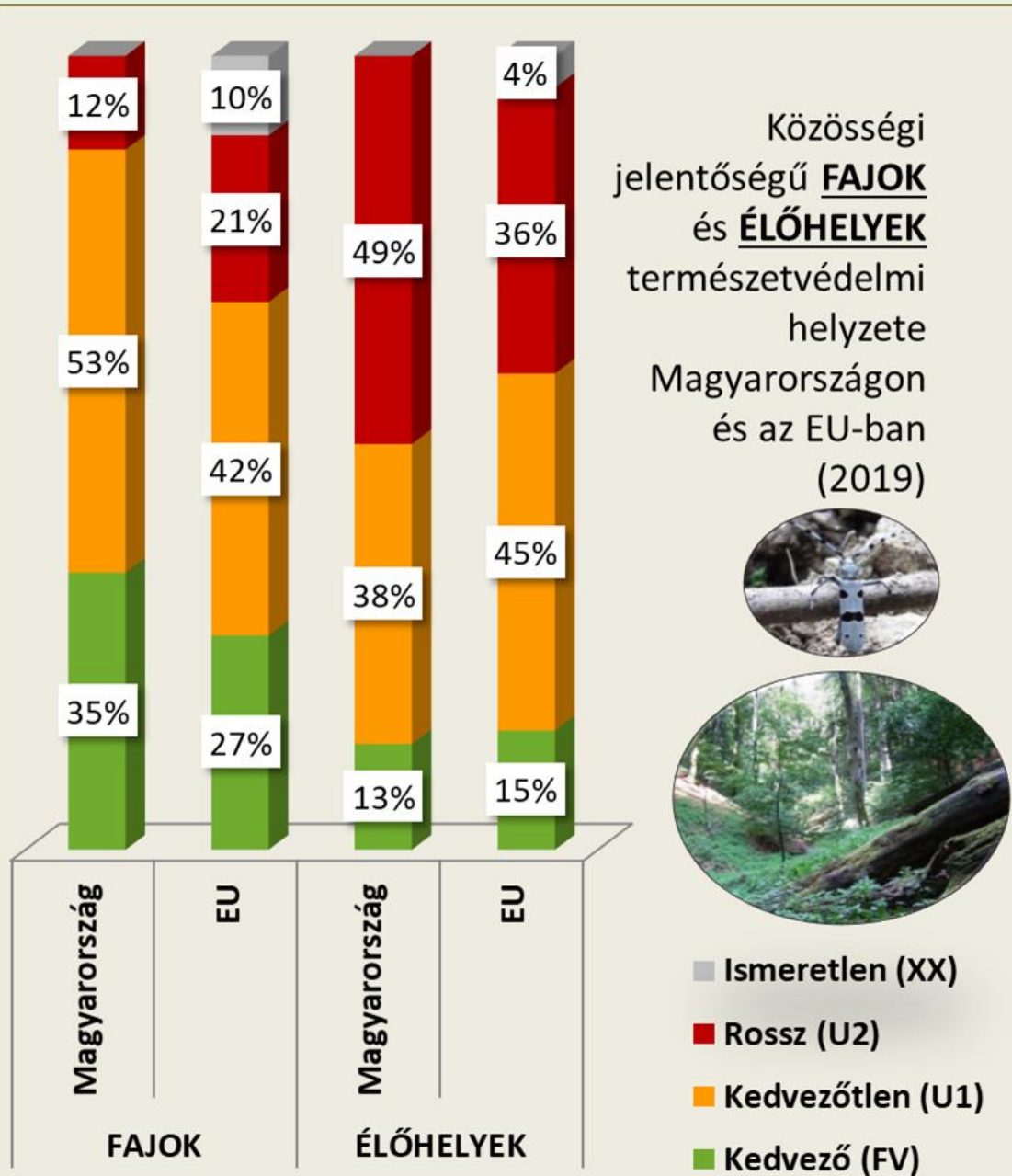
Pannon Biogeográfiai Régió

Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest
Extension of the Biogeographical Regions map of NATURA 2000 to Pan-Europe
Revision as notified by the Standing Committee of the Bern Convention: November 2001

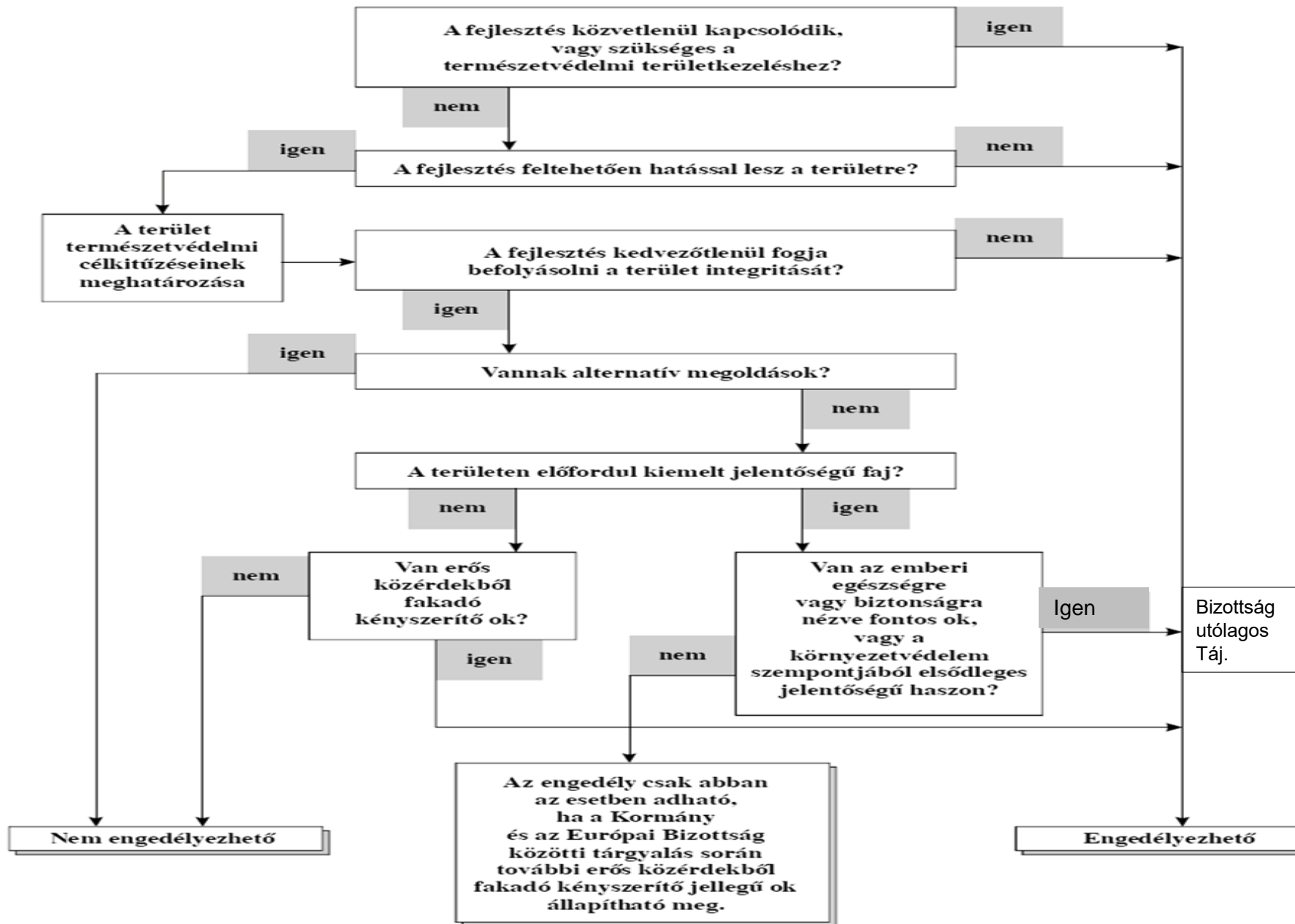
The Biogeographical map developed under Council Directive 92/43/CEE (NATURA 2000) formed the basis for this Pan-European extension. 5 Biogeographical regions were added (Arctic, Pannonian, Steppic, Black Sea and Anatolian). (the EU-map is not changed)

Természetvédelmi helyzet

Natura 2000 területeken tervezett tevékenységek vizsgálata

- Minden terv vagy beruházás vizsgálata, amely a Natura 2000 terület kijelölésének alapjául szolgáló fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetére hatással lehet
- Ha nincs jelentős hatás és a tervezett tevékenység nem ellentétes a Natura 2000 területkijelölésének céljával, akkor a terv elfogadható, a beruházás engedélyezhető.
- Ha negatív hatás feltételezhető → többlépcsős Natura 2000 vizsgálatot kell lefolytatni: elővizsgálat, hatásbecslés, alternatívák vizsgálata, kompenzáció.

EU Bírósági jogesetek

- Leybucht-ügy: C-57/89.
 - madárvédelmi területek kijelölése
- Draggagi ügy: C-117/03.
 - különleges természetmegőrzési területek kijelölése

Az egyén szerepe és lehetőségei a természetvédelemben

- Természetvédelmi ismeretek elsajátítása
- Természetvédelmi szemléletmód követése, képviselése
- Természetvédelmi civil szervezeti tagság
- Természetvédelmi akciókban részvétel
- Javaslattétel védetté nyilvánításra
- Polgári természetőr képzettség

vadonleső

Önkéntesekkel a természetért

Mit láttál?

Sün

Mókus

Úrge

Vakond

Szalamandra

Levelibéka

Mocsári teknős

Imédkozó sáska

Szarvasbogár

Pávaszem

Denevérek

Tündérrózsa

Hóvirág

Leánykőöröcsin

Csodabogyó

Tavaszi hérics

Kornistárnics

Turbánlilom

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

jnho@ajbh.hu
Gaspar.Vera@ajbh.hu

